

## OPONENTSKÝ POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

### PhDr. Lady Hanzelinová: Otto Neurath a komunikace v umělých jazykových znacích

Posuzuji disertační práce Lady Hanzelinové „Otto Neurath a komunikace v umělých jazykových znacích“ z hlediska dějin vizuální kultury a kulturní historie. Název práce by snad mohl vést k domněnce, že se autorka bude zabývat zejména lingvistickými aspekty metody ISOTYPE, případně umělou inteligencí apod. Lada Hanzelinová se však zabývá metodou ISOTYPE zejména z hlediska intelektuálních (vědních) inspirací a podstatná část práce se pohybuje na území vizuální kultury (viz kapitoly zabývající se tzv. informační grafikou). Protože vědní zázemí autorky je teorie vědy a dějiny vědy a techniky, domnívám se, že by konzultace z oblasti vizuální kultury textu prospěly a předešlo by se nepřesnostem či zavádějícím simplifikacím.

Nemůžeme souhlasit například s tvrzením, že Otto Neurath je „méně známý jako zakladatel institucí orientujících se na hledání způsobu vylepšení komunikace...“ (s.5). Ve všech referenčních publikacích z oblasti historie designu a vizuální kultury má Otto Neurath a ISOTYPE nepřehlédnutelné, ba přímo klíčové místo – jako entuziastický aktivista a průkopník principů vizuální komunikace informační společnosti druhé poloviny dvacátého století. V oblasti vizuální kultury je tedy naopak znám jako tvůrce metody ISOTYPE více než jako sociolog, encyklopedik či zakladatel hnutí Jednotné vědy. Jeho dílo bylo a je stále objektem důkladného interdisciplinárního badatelského výzkumu a publikační aktivity zejména nakladatelství Hyphen Press (jehož recentní práce autorka rovněž cituje). Tento průzkum se opírá o studium autentických archivních materiálů v Redingu a Haarlemu, které autorka zřejmě neměla možnost prozkoumat (pouze obr 2 pochází z archivních zdrojů). Bohužel při interpretaci díla Augustina Tschinkela autorka zřejmě rovněž přehlédla objevný text Benjamina Benuse, který se opírá o studium všech dostupných českých i zahraničních původních zdrojů včetně soukromých sbírek a byl publikován minulý rok v knize ISOTYPE: design and contexts. Ten pak zcela odporuje autorčině povšechnému tvrzení, že Tschinkelovou „hlavní zálibou nebylo vzdělávání, ale umělecká činnost.“ (strana 43). Augustin Tschinkel působil jako profesor na Státní grafické škole a hlavní designér Státního nakladatelství, které prosazovalo reformní pedagogiku prostřednictvím nových metod vizualizace.

Ale ani v českém prostředí vizuální kultury (například okruh časopisu Typo) není metoda ISOTYPE neznámá, ba naopak. Pro české i zahraniční publikum 20. Mezinárodní bienále grafického designu v Brně připravili v roce 2002 Alan Záruba ve spolupráci s Guidem van Breda z Amsterdamu putovní výstavu a publikaci Otto Neurath, ISOTYPE a vývoj moderních globálních znaků. Jejich práce čerpala z průzkumu původních archivních materiálů uložených v Haarlemu a Redingu. Alan Záruba dále popularizuje metodu ISOTYPE ve své přednáškové činnosti. Také Vladimíru Konvičkovi byla věnována pozornost na základě studia původních archivních materiálů (Lada Hubatová-Vacková, Od ornamentálního kreslení k typofoto a světelným reklamám, in Grafický design, vzdělávání a školy, Moravská galerie 2014).

Ukotvení metody ISOTYPE v dějinách vizuální kultury umožňuje zařadit Neurathovu aktivitu do souvislosti s evropskými modernizačními snahami po první světové válce. ISOTYPE pak zcela zapadá do kontextu utopických snah v prostředí kulturní, levicové umělecké avantgardy a do prostředí avantgardních ambicí, směřujících k proměně světa k sociálně spravedlivějšímu statusu. Tyto snahy byly rovněž spojeny s potřebou vytvoření univerzální internacionální komunikace a zejména

v německém prostředí vznikala řada podnětů již ve dvacátých letech (například malopis, grotesková písmo jako v ISOTYPE používaná Futura), které mají dosah do dnešní informační doby. Rovněž hnutí Die Neue Sachlichkeit v Německu, které se šířilo do ostatních evropských států, vytvořilo rámec pro recepci metody ISOTYPE.

Změněný společenský kontext po první světové válce – formování masové společnosti, nová společenská struktura v nově vznikajících průmyslových aglomeracích, vyvolal potřebu masové osvěty a v tomto kontextu sehrála metoda ISOTYPE důležitou roli nejen pro vizualizaci statistických dat, ale byla používána v obrázkových časopisech a zejména na osvětových výstavách (jako trojrozměrná vizualizace). Bylo by jistě zajímavé zkoumat rozšíření Vídeňské metody v českém prostředí již ve dvacátých letech (tedy ještě před vídeňským působením Augustina Tschinkela či Vladimíra Konvičky) zejména v prostředí avantgardní architektury, sociálního bydlení a urbanismu (zejm. aktivity levicových architektů Jaromíra Krejčara a Jiřího Krohy). Za průzkum by rovněž stálo časté spojení (nejen v českém prostředí) metody ISOTYPE s fotografií, zejména ve výstavnictví (ačkoliv Otto Neurath metodu ISOTYPE striktně od fotografického zobrazení odlišoval).

Nepřehlédnutelnou relevanci má vztah ISOTYPE a dobových abstrahujících tendencí v umění, architektuře a designu, které excelentním způsobem prezentovala výstava a publikace *Abstract Rooms*, koncipovaná současným umělcem mladé generace Florianem Pumphoeselem pro vídeňský MUMOK v roce 2011. Redukce, simplifikace, seriálnost, rytmus, ale i klíčová civilizační snaha dvacátých a třicátých let – standardizace: všechny tyto prvky měly vést k optimalizaci života nejširších vrstev a projevovaly se ve všech kreativních oblastech, například na Bauhausu, jehož personální propojení s Otto Neurathem autorka rovněž zmiňuje. Nelze opominout hluboký vliv taylorismu zdůrazňující postuláty vědeckosti a plánování, který by vzhledem k jeho utopičnosti zřejmě bylo možné dohledat i v práci Otto Neuratha.

Zajímavé by bylo rovněž usadit Neurathovo dílo ISOTYPE do prostředí „civilizace oka“, jak bylo nazýváno 20. století již ve dvacátých letech (Tschichold). Neurathův termín „eye consciousness“ (s.114) souvisí s dobovými teoriemi „myslícího oka“ (Paul Klee) a Gestalt Psychologií, kterou by bylo zajímavé prostudovat z původních pramenů ve vztahu k Neurathovým spisům (viz nepřiznané vlivy – Ernst Mach).

Upřesnila bych ráda, že Jan Tschichold nebyl přímo spojen s Bauhausem, nebyl profesorem ani žákem (viz kapitola *Nepřiznané vlivy – Bauhaus*), že jeho elementarizace a dynamizace typografie by stála za hlubší analýzou ve vztahu k metodě ISOTYPE. Také bych ráda upřesnila, že *Werkbund* není možné překládat jako spolek pracujících (s. 70) – v různých evropských zemích vznikaly paralelní instituce, inspirované *Der Deutsche Werkbund* – v Čechách jim byl Svaz československého díla, instituce, která sdružovala instituce a jednotlivce, podporující moderní design, architekturu a životní styl.

ZA přínosné jádro práce považuji ty kapitoly, které se zabývají přímo obrazovou statistikou a metodou ISOTYPE. Autorka uvádí předchůdce metody ISOTYPE, což považuji za velmi důležité, protože v prostředí vizuální kultury je Otto Neurath někdy považován za „objevitele“ obrazové statistiky. Autorka velmi pregnatně našla adekvátní výraz pro Neurathem formulovaný termín „Sachbild“ (věcné znázornění) a dále, vycházejíc z Neurathových textů a sekundárních zdrojů, definovala ISOTYPE jako metodu, nikoliv jako jazykový systém nebo systém – což se často ve spojení s ISOTYPE používá. Dále

se autorka kriticky zabývá otázkou standardizace, autorství a exaktnosti metody ISOTYPE – přejímá recentní názor (Burke), že metoda ISOTYPE spíše než logicky exaktní, je metodou empiricky intuitivní (a zřejmě právě proto je opomíjena v dějinách statistiky, zatímco v dějinách vizuální kultury má důležité místo). Analyzuje rovněž intencionalitu metody ISOTYPE, která se projevuje již v první fázi metody, a to v procesu transformace (redukce a selekce dat a vzájemných vztahů ve vztahu k následné vizualizaci i informační hladině recipienta). Autorka zdůrazňuje důležité tvrzení, že metoda ISOTYPE není neutrální vizualizací dat. Autorka rovněž pečlivě analyzuje důvody, proč ISOTYPE nemůže fungovat jako přirozený jazyk (kap. 6.1.), což podpořil svým argumenty již Otto Neurath.

Za nezpochybnitelný klad práce Lady Hanzelinové považuji interpretaci ISOTYPE v českém prostředí jako flexibilní, edukativní vizualizaci dat se silnými prvky intencionality. Tato metoda se vzpírá rigidnímu dogmatickému schématu, je možno ji plně použít jak k edukaci, tak i propagandě (SSSR). Zajímavý by byl průzkum zneužití metody pro účely totalitní propagandy (nacismus, socialismus). Za klady práce považuji rovněž kritickou komparaci původních textů a českých překladů, uveřejněných ve dvacátých letech a bibliografii Neurathových děl a metody ISOTYPE, přičemž autorka vychází z publikovaných tištěných a online zdrojů.

V oblasti vizuálních studií je zásadní badatelská práce s původními autentickými zdroji, které často vedou k novým interpretacím. Tyto archivní zdroje, dostupné v českých zemích a v Evropě, by jistě zpřesnily a inspirovaly další autorčiny koncepty.

Omezující pole zkoumání autorce zúžil termín informační grafika, který je v českém prostředí spíše zastaralý, (není totéž co infographics), protože sugeruje pouze tištěné médium. Vzhledem k prudkému vývoji informačních a komunikačních technologií a prudkému rozšíření oblastí aplikace a vizualizace dat se používá širší termín informační design. Tento termín, definovaný ve 40. letech K.L. Holmem a L. Sutnarem, umožňuje zkoumat vizualizaci dat v širokém rámci a souvislostech nejen technologických, ale i oborových. V posledních dvaceti letech se zajímavé experimenty odehrávají v environmentální oblasti. Například výstava Terre Natale (2010) ve Fondation Cartier v Paříži ukázala aktuální technologické možnosti přenosu statistických dat z environmentální oblasti (výstava byla pojata jako „umělecké dílo v prostoru“) a podobně architekt Rem Koolhaas se svým týmem v knize Content vizualizoval burčující globální urbanistická data, nebo i výstava a publikace Unexpected Growth v Muzeu moderního umění v New Yorku (2014) využívá informačního designu k srovnání dat v oblasti bydlení a růstu městských aglomerací.

Na závěr podotýkám, že by si předložená práce zasloužila jazykovou redakci a korektury bibliografických údajů.

Doporučuji práci k obhajobě.



PhDr. Iva Knobloch, 21. 12. 2014